

ZWIĄZEK BANKÓW POLSKICH

Warszawa, dnia 21 grudnia 2021 r.

STANOWISKO SEKTOROWE ZWIĄZKU BANKÓW POLSKICH

w sprawie C-570/21

I. Przedmiot sprawy i pytania prejudycjalne

1. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został sformułowany w sporze dotyczącym umowy kredytu. Dwoje kredytobiorców (w związku małżeńskim) pozwało bank o zwrot świadczeń spełnionych na podstawie ich zdaniem wadliwej umowy kredytu. Zagadnienie, o które pyta Sąd odsyłający, jest związane z mieszanym charakterem tej umowy. W przypadku powódki zawarta umowa miała związek z prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą, natomiast taki związek (przynajmniej bezpośrednio) nie występuje w zakresie powoda.
2. Pytanie zostało zadane w oparciu o następujący stan faktyczny. W dniu 21 marca 2006 r. strony zawarły umowę kredytu hipotecznego indeksowanego do CHF. Bank zobowiązał się do wypłaty 198.996,73 PLN na określone w umowie cele. Zgodnie z umową strony uzgodniły, że 70.000 PLN zostanie przeznaczone na spłatę kredytu w rachunku bieżącym (rachunek firmowy powódki), a pozostała część kredytu – na dowolne cele konsumpcyjne oraz ubezpieczenia i okołokredytowe opłaty. Powódka w toku postępowania potwierdziła, że kwota 70.000 PLN została przeznaczona na spłatę zadłużenia związanego z prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą. Powódka ponadto wskazała, że spłata zadłużenia na rachunku firmowym była niezbędnym warunkiem, od którego Bank uzależniał udzielenie kredytu.
3. Zgodnie z umową, kwota wypłaconych środków w PLN została przeliczana na CHF w oparciu o kurs kupna waluty wynikający z obowiązującej w banku tabeli kursowej¹. Kredytobiorcy spłacali raty w PLN, których wysokość ustalano poprzez przeliczenie spłaty wyrażonej w walucie obcej na walutę krajową według kursu sprzedaży z bankowej tabeli kursowej². Zawierając umowę

¹ § 2 ust. 2 umowy

² § 4 ust. 2 i 3 umowy

kredytobiorcy oświadczyli, iż są świadomi ryzyka kursowego, związanego ze zmianą kursu waluty indeksacji w stosunku do PLN w całym okresie kredytowania i zaakceptowali to ryzyko. Zgodnie z obowiązującym dla tej umowy regulaminem³, bankowa tabela kursów walut jest sporządzana przez merytoryczną komórkę Banku na podstawie kursów obowiązujących na rynku międzybankowym w chwili sporządzania tabeli i po ogłoszeniu kursów średnich przez NBP. Tabela jest sporządzana o godz. 16:00 każdego dnia roboczego i obowiązuje przez cały następny dzień roboczy.

4. Powodowie w pozwie powołali się na niedozwolony charakter postanowień umowy w zakresie indeksacji kredytu w oparciu o kursy z tabeli Banku. Stwierdzili, że zawarli umowę jako konsumenci i domagają się w związku z tym ochrony. Bank wniósł o oddalenie ich roszczenia stwierdzając m.in., że umowa została zawarta w celu gospodarczym.
5. Powodowie zdecydowali się na kredyt indeksowany do CHF z uwagi na istotnie niższe oprocentowanie tego kredytu, pomimo związanego z tym kredytem ryzyka walutowego. Gdy doszło do wzrostu kursu, wystąpili do Sądu kwestionując umowę. Stwierdzili, że umowa jest nieuczciwa z uwagi na uzgodnienie, że kredyt będzie przeliczany w oparciu o ustalone przez Bank kursy walut.
6. Sąd odsyłający pyta, czy kredytobiorcy w tym stanie faktycznym mogą być uznani za konsumentów na gruncie przepisów implementujących art. 2 lit. b) Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej jako „**Dyrektywa 93/13**”).
7. Sąd odsyłający dąży do uzyskania odpowiedzi na następujące pytania:
 - a. Czy osoba prowadząca działalność gospodarczą może być uznana za konsumenta w sytuacji, gdy zawiera umowę, w której pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący? Przy czym chodzi w szczególności o sytuację, gdy użytek gospodarczy nie jest marginalny i nie odgrywa jedynie nikłej roli w ogólnym kontekście danej umowy, a umowa ma charakter trójstronny – została zawarta z przedsiębiorcą również przez inną osobę fizyczną, dla której badana umowa nie ma związku z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem.
 - b. W razie pozytywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze, czy osoba zawierająca umowę kredytu o charakterze mieszanym, o cechach które opisano w pytaniu pierwszym, może być uznana za konsumenta, dlatego że warunkiem zawarcia umowy było wykorzystanie kapitału kredytu na cel gospodarczy?

³ § 2 regulaminu

II. Dotychczasowe stanowisko Trybunału Sprawiedliwości

8. Sąd odsyłający zauważył, że Trybunał Sprawiedliwości udzielił już wcześniej odpowiedzi na podobne pytanie o status konsumenta. Przyjęto, że osoba, która zawiera umowę dotyczącą towaru przeznaczonego do użytku po części gospodarczego, a po części niezwiązanego działalnością gospodarczą, nie ma prawa powoływania się na dobrodziejstwo ochrony przeznaczonej dla konsumentów. Ochrona konsumencka w zakresie umów mieszanych przysługuje jedynie wyjątkowo, gdy użytek gospodarczy byłby na tyle marginalny, iż odgrywałby jedynie nikłą rolę w ogólnym kontekście danej umowy. Trybunał wskazał też, że na objęcie umowy ochroną konsumencką nie wpływa również fakt, że pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący (wyrok z dnia 20 stycznia 2005 r. Trybunał Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2005 r., C-464/01 (Gruber)).
9. Sąd odsyłający nie uwzględnił we wniosku wszystkich orzeczeń dotyczących analizowanego zagadnienia. Trybunał wyraził jeszcze bardziej kategoryczne stanowisko w późniejszym, dotyczącym tej kwestii wyroku z dnia 3 października 2019 r., C-208/18 (Petruchova). TSUE wskazał, że szczególne przywileje wynikające z systemu przepisów prawa określających ochronę konsumentów zależą od tego, czy umowa została zawarta: „*jedynie w celu zaspokojenia własnych potrzeb prywatnej konsumpcji*”, a jednocześnie – „*poza ramami jakiegokolwiek działalności o charakterze zawodowym lub gospodarczym, lub jakiegokolwiek celu o takim charakterze*”. Ponadto, dobra uzyskane w ramach umowy nie mogą być wykorzystane nawet w przyszłości, choćby w ramach jeszcze niezakończonych na dzień zawarcia umowy, działalności zawodowej lub gospodarczej.

III. Stanowisko sądów krajowych

10. W pytaniu odsyłającym Sąd krajowy popiera zastosowanie rozszerzającej wykładni definicji konsumenta. Przedmiotowe pytania prejudycjalne osadzono w okolicznościach faktycznych tej konkretnie sprawy. Ich uzasadnienie oparto na silnej sugestii, że obecna wykładnia umowy konsumenckiej może być krzywdząca dla osób poszukujących ochrony.
11. Jest to jednak stanowisko odosobnione. Orzecznictwo sądów krajowych oparte na wyrokach Trybunału w sprawach Gruber (C-464/01) i Petruchova (C-208/18) jest utrwalone. Sądy przyjmują, że pojęcie umowy konsumenckiej powinno być interpretowane wąsko. Aby należyście zidentyfikować przyczyny tego stanu rzeczy należy zwrócić uwagę na stany faktyczne spraw, w których owe wyroki zapadły.

12. W sprawie rozpoznanej przez Sąd Apelacyjny w Poznaniu⁴ troje kredytobiorców związanych z bankiem wspólną umową zaprzestało spłacania kredytu. Stwierdzili, że umowa zawiera niedozwolone klauzule umowne i w związku z tym jest nieważna. Umowa została zawarta przez małżeństwo i członka rodziny, a środki z kredytu posłużyły na spłatę kredytu zaciągniętego na zakup młyna parowego oraz spłatę pozostałych, konsumenckich zobowiązań kredytobiorców. Po zawarciu umowy jeden z kredytobiorców zawiązał spółkę kapitałową prowadzącą działalność deweloperską, do której wniósł nieruchomości sfinansowaną kredytem (drugi z kredytobiorców był w tej spółce komandytariuszem). Następnie młyn parowy został odrestaurowany, w nieruchomości wydzielono lokale, które sprzedawano jako odrębne nieruchomości. Sąd nie zgodził się na objęcie umowy kredytu ochroną konsumencką. Nie podzielił argumentów kredytobiorców, że o konsumenckim charakterze umowy świadczył fakt, iż dwoje z trojga kredytobiorców nie prowadziło w ogóle działalności gospodarczej. Próba nadużycia ochrony konsumenckiej przez osobę działającą w branży deweloperskiej, która oczekiwała nadzwyczajnych przywilejów, nie zasługiwała na ochronę.
13. W innej sprawie, Sąd Apelacyjny w Warszawie⁵ odmówił ochrony konsumenckiej kredytobiorcy, który za pozyskane od banku środki kupił kamienicę. Powód w tej sprawie wystąpił do sądu o unieważnienie umowy powołując się na niedozwolony charakter postanowień umowy. Sąd nie zgodził się z jego stanowiskiem ustalając, że w przedmiotowej kamienicy kredytobiorca wydzielił lokale, które następnie wynajmował. Sąd nie podzielił argumentów powoda, który wskazywał, że w dniu zawarcia umowy kredytu nie prowadził działalności zarobkowej w zakresie najmu lokali i początkowo planował zamieszkać w kamienicy (czego ostatecznie nie zrobił). Ponownie Sąd nie przystał na próbę nadużycia ochrony konsumenckiej.
14. Podobnych przypadków było w orzecznictwie sądów krajowych wiele. Zostały one przywołane w pytaniu odsyłającym (nb 14 uzasadnienia pytania, s. 13). Z drugiej strony Sądy stosują zalecenia TSUE w sposób zrównoważony, bez pokrzywdzenia konsumentów. Utrwalona jest linia orzecnicza, w której Sądy krajowe przyjmują konsumencki charakter wielu umów zawieranych przez osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Chodzi o przypadki, gdy takie osoby jednocześnie zamieszkują w lokalu sfinansowanym kredytem, którego adres został podany w ewidencji przedsiębiorców jedynie dla celów rejestrowych, nie prowadząc tam faktycznie działalności⁶. Konieczne jest również, aby konsument nie wpisał lokalu do środków trwałych prowadzonej działalności, ani nie zaliczał obciążeń związanych ze

⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 20 lutego 2019 r. (I ACa 409/18), niepubl.

⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 października 2020 r. (V ACa 783/19), niepubl.

⁶ Zamiast wielu - tak przyjął np. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 2 marca 2020 r. (I ACa 199/18).

spłatą kredytu do kosztów uzyskania przychodu, tym samym pomniejszając obciążenia podatkowe.

15. Podejście sądów krajowych do wykładni zawężającej definicji konsumenta, poparte dotychczasowym orzecznictwem TSUE, nie jest bezrefleksyjne. Ochrona konsumencka przysługuje w sytuacjach należycie uzasadnionych, nie przysługuje natomiast w szczególności w tych, gdy dochodzi do prób nadużycia. Jednocześnie brak objęcia umowy ochroną konsumencką nie oznacza, że jej strony nie mają żadnej ochrony, co zostanie szczegółowo uzasadnione w dalszej części niniejszego stanowiska.
16. Pogląd o braku podstaw dla rozszerzającej wykładni pojęcia konsumenta jest również popierany w doktrynie. Tak choćby K. Weitz⁷: *„Pogląd ETS wyrażony w omawianym wyroku odnosi się wprost do regulacji jurysdykcyjnych w sprawach konsumenckich, a więc unormowań prawa konsumenckiego należących do europejskiego prawa procesowego cywilnego. Powstaje odrębne pytanie, czy pogląd ten może zostać odniesiony także do kolizyjnoprawnych i materialnoprawnych regulacji europejskiego prawa konsumenckiego. (...) potrzeba zapewnienia jednolitości autonomicznej wykładni pojęcia konsumenta może skłaniać do udzielenia pozytywnej odpowiedzi na to pytanie”*.
17. Podsumowując, K. Weitz wskazuje, że *„w wypadku umów mieszanych można mówić o sprawie konsumenckiej tylko wtedy, gdy towarzyszący prywatnemu celowi umowy cel związany z działalnością zawodową lub gospodarczą danej osoby jest całkowicie nieistotny, nieznaczący z punktu widzenia całościowej oceny transakcji”*.

IV. Wyjątki nie mogą być interpretowane rozszerzająco

18. Sąd odsyłający zwrócił uwagę, że wykładnia dotycząca konsumenckiego charakteru umowy przedstawiona przez Trybunał Sprawiedliwości w sprawie Gruber (C-464/01) nie była przedmiotem rozważań na gruncie art. 2 lit. b) Dyrektywy Rady 93/13. Sprawa ta była rozpatrywana na podstawie przepisów proceduralnych określających zasady jurysdykcji w sprawach konsumenckich. Dotyczyły one statusu konsumenta na kanwie Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (**„Konwencja o jurysdykcji”**).
19. Sąd odsyłający stwierdził, że przepisy jurysdykcyjne dotyczące umów konsumenckich stanowią wyjątek od ogólnych zasad jurysdykcyjnych i tym samym należy je interpretować w sposób ścisły. To tłumaczy w opinii Sądu odsyłającego stanowisko wyrażone w dotychczasowym orzecznictwie Trybunału, że niepomijalny związek umowy z działalnością zarobkową wyklucza

⁷ Jurysdykcja krajowa w sprawach konsumenckich - problem umów mieszanych. Glosa do wyroku TS z dnia 20 stycznia 2005 r., C-464/01, LEX.

jej konsumencki charakter. Tymczasem przepisy Dyrektywy 93/13 powinny być, w opinii Sądu odsyłającego, interpretowane rozszerzająco, aby w ten sposób zapewnić kredytobiorcom możliwie najszerszą ochronę konsumencką.

20. Stanowisku Sądu odsyłającego jest jednak błędne, a powyższy argument chybiony. Pojęcie konsumenta nie powinno być rozszerzająco interpretowane również w zakresie przepisów krajowych implementujących Dyrektywę 93/13. Bezzasadny jest argument, że zawężająca interpretacja poparta stanowiskiem Trybunału wyrażonym w sprawie Gruber (C-464/01) ma uzasadnienie jedynie w sprawach proceduralnych dlatego, że „*jurysdykcja konsumencka stanowi odstępstwo od ogólnej zasady, że jurysdykcję do rozpoznania sprawy ma sąd kraju członkowskiego, w którym pozwany ma miejsce zwykłego pobytu*”.
21. Prawo konsumenckie materialne również jest odstępstwem od ogólnych zasad prawa cywilnego. Jak wskazuje się w podręcznikach prawniczych, „*szczególny reżim prawny umów konsumenckich wprowadza wiele modyfikacji w ogólnych zasadach zawierania i wykonywania umów, a niekiedy i ich treści*”⁸. Normy materialnoprawne, podobnie jak proceduralne (zgodnie z wykładnią ze spraw Gruber i Petruchova), nie powinny być interpretowane rozszerzająco.
22. Szczególny reżim ochrony konsumenckiej przyznaje ściśle określonej grupie uczestników obrotu prawnego nadzwyczajne uprawnienia i przywileje, które są odstępstwem od ogólnych zasad prawa cywilnego. Tym samym również materialne prawo konsumenckie objęte jest zasadą *exceptiones non sunt extendendae*.
23. Odstępstwa prawa konsumenckiego od reguł ogólnych są znaczne. Zwraca uwagę np. odstępstwo od jednej z podstawowych zasad obrotu, tj. zasady *pacta sunt servanda* poprzez uprawnienie do odstąpienia od umowy bez podania przyczyny w określonych przypadkach. Jeśli chodzi o niedozwolone postanowienia umowne, sankcje są wyjątkowo dotkliwe w porównaniu z ogólnymi przepisami prawa. W zakresie tych umów zasady wykładni oświadczeń woli i ich interpretacji są znacząco ograniczone, a współkształtowanie treści umowy przez normy dyspozytywne bywa uznawane za niedopuszczalne (por. wyrok TSUE z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Dziubak). Ochrona konsumencka przysługuje nawet w sytuacjach, gdy konsument nie wykonał podstawowych aktów staranności i nie zapoznał się w ogóle z umową przed jej zawarciem (postanowienie TSUE z dnia 10 czerwca 2021 r., C-198/20).

V. Ogólne zasady ochrony dotyczące wszystkich uczestników obrotu

24. Wbrew sugestii zawartej w odesłaniu prejudycjalnym, nieobjęcie umowy ochroną konsumencką nie oznacza braku ochrony dla kredytobiorców. Oznacza jedynie, że w tym zakresie będą miały

⁸ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, 13 wydanie, 2018, s. 168.

zastosowane ogólne normy ochronne, zapewniające równowagę w ramach wszystkich umów w obrocie.

25. Takie są podstawy prawa. W podręcznikach akademickich z zakresu części ogólnej prawa cywilnego wskazuje się, że „w każdym systemie prawnym – także w takim, w którym obowiązuje zasada swobody kształtowania treści czynności prawnej – zakres dopuszczalnej ich treści jest zawsze ograniczony regulami typu ogólnego”. Ograniczenia te można usystematyzować, należą do nich: normy bezwzględnie wiążące, zakaz obejścia ustawy oraz zasady współzycia społecznego lub podobne klauzule generalne⁹. Emanacją tych zasad w polskim porządku prawnym jest art. 353[1] Kodeksu cywilnego przedstawiający ograniczenia zasady swobody umów. Zgodnie z jego treścią strony mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współzycia społecznego.
26. W podręcznikach akademickich wskazuje się, że normy bezwzględnie obowiązujące i semiimperatywne chronią określone wartości i normy moralne, do których należą np. wspieranie strony słabszej i bezpieczeństwo obrotu. Z kolei z klauzul generalnych, w szczególności zasad współzycia społecznego, wynika, że niedopuszczalna jest czynność, której treść lub cel godzą w uznane powszechnie wartości i reguły moralne odnoszące się do stosunków międzyludzkich¹⁰. Jest bogate orzecznictwo dotyczące zasad, takich jak równość stron i słuszność kontraktowania. Należą do nich rażąca nieekwiwalentność świadczeń stron umowy będąca rezultatem zachwiania autonomii stron przy zawieraniu umowy (np. z uwagi na okoliczności czy cechy podmiotowe jednej ze stron), dobra wiara i uczciwość obrotu (kwestia lojalności wobec partnera umownego) czy naruszenie pozycji osoby znajdującej się w słabszej pozycji kontraktowej¹¹. Swobodę umów delimituje również przesłanka zgodności z naturą zobowiązania. Chodzi o zbadanie, czy treść umowy jest zgodna z pewnymi podstawowymi cechami wyróżnionych i akceptowanych przez system prawny modeli właściwego rozkładu praw i obowiązków stron¹². Sankcją za naruszenie granic swobody umów jest bezwzględna nieważność czynności prawnej.
27. W systemie prawnym istnieje szereg innych instytucji prawnych ograniczających swobodę kontraktową stron i przeciwdziałających pokrzywdzeniu jednej ze stron. Do takich instytucji należy np. wyzysk (art. 388 k.c.), czy ogólny zakaz nadużywania prawa (art. 5 k.c.). Ponadto, brzmienie umowy (odzwierciedlające oświadczenia woli stron) jedynie w podstawowym kształcie wyznacza treść stosunku cywilnoprawnego. Treść tego stosunku kształtowana jest

⁹ Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, 8 wydanie, 2005, s. 279.

¹⁰ Z. Radwański, op.cit., s. 282.

¹¹ Orzecznictwo powołane w M. Gutowski (red.), Komentarz do art. 353[1] k.c., 2019, Legalis.

¹² Z. Radwański, A. Olejniczak, Zobowiązania – część ogólna, 13 wydanie (2018), s. 137-139.

również przez ustawy, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje (art. 56 kodeksu cywilnego). Wskaźniki te pełnią funkcje normatywne, to jest określają, jak się strony mają zachować.¹³

28. Istnieją też liczne inne instrumenty pozwalające przywracać równowagę stron i to nawet w sytuacji, gdy umowa żadnych z przytoczonych wyżej reguł nie narusza. Ich zastosowanie powinno być badane w ramach okoliczności każdego przypadku. Rozważenie ich zastosowania w sprawie, w której zadano analizowane pytanie prejudycjalne, nie powinno być przedmiotem dyskusji w postępowaniu przed TSUE. Kwestia ta wykracza poza zakres pytań i należy do wyłącznej oceny sądu krajowego. Owe środki prawne są jednak warte wspomnienia, gdyż sam fakt bogactwa instrumentów, które mogą być rozważone przez Sąd odsyłający, świadczy o braku potrzeby stosowania rozszerzającej wykładni definicji konsumenta i obala tezę, że jedyną ścieżką ochrony, jest rozszerzająca interpretacja Dyrektywy 93/13.
29. W tym zakresie można wspomnieć choćby klauzulę *rebus sic stantibus* (art. 357[1] k.c.). Jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażąca stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron. Ponadto, w przypadku istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania, sąd może zwaloryzować świadczenie. Zgodnie z art. 358[1] § 3 k.c. sąd może, po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zmienić wysokość lub sposób spełnienia świadczenia pieniężnego, chociażby były ustalone w orzeczeniu lub umowie.
30. Tym samym nie można posługiwać się argumentem, że strona umowy nieobjęta systemem praw konsumenta nie ma możliwości ubiegać się o objęcie ochroną prawną przez brak innych środków. Zasadności przedstawionej tezy nie zmienia fakt, że sądy krajowe co do zasady przyjmują, że umowa kredytu indeksowanego, taka jak w sprawie, w której zadano analizowane pytanie prejudycjalne, jako taka nie narusza ograniczeń swobody umów i nie jest z tej przyczyny bezwzględnie nieważna¹⁴. Stanowisko to zostało potwierdzone również w najnowszym orzecznictwie: „*Chybione są zarzuty dotyczące sprzeczności konstrukcji umowy kredytu odwołującej się do waluty obcej, w tym przewidującej udzielenie kredytu denominowanego w walucie obcej, z art. 69 ust. 1 pr.bank. Umowa kredytu wiążąca wysokość udzielonego kredytu*

¹³ Z. Radwański, op.cit., s. 277.

¹⁴ Zamiast wielu – tak ostatnio przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 czerwca 2021 r. (I CSKP 55/21) oraz w innych wyrokach, przywołanych w jego uzasadnieniu.

*oraz wysokość jego spłat z kursem waluty obcej, np. franka szwajcarskiego, nie jest sprzeczna z ogólną konstrukcją umowy kredytu przewidzianą w art. 69 ust. 1 pr.bank. Orzecznictwo Sądu Najwyższego jest w tym zakresie już utrwalone*¹⁵.

31. Niespełnienie przesłanek nieważności umowy na podstawie norm ogólnych bądź stwierdzenie, że nie zostały spełnione przesłanki objęcia ochroną w oparciu o inne środki prawne, nie może być jednak usprawiedliwieniem dla zastosowania rozszerzającej wykładni konsumenckiego charakteru umowy.

VI. Wykładnia systemowa Dyrektywy 93/13 uzasadnia odpowiedź przeczącą

32. Sąd odsyłający potrzebę rozszerzającej wykładni umowy konsumenckiej opiera również na treści innych aktów prawa unijnego, w których zdefiniowano pojęcie konsumenta szerzej niż w Dyrektywie 93/13.
33. Chodzi o treść dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów (motyw 17) (dalej jako „**Dyrektywa 2011/83**”) oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich (motyw 13) (dalej jako „**Rozporządzenie 524/2013**”). W powyższych aktach prawnych wprost uregulowano umowy mieszane („o podwójnym charakterze”) – wskazano, że cel gospodarczy nie musi mieć charakteru „marginalnego” (jak w wyroku w sprawie Gruber). Wystarczy jedynie związek „ograniczony” do tego stopnia, że nie będzie to charakter dominujący w ogólnym kontekście umowy. W opinii Sądu odsyłającego oznacza to, że ustawodawca unijny zdecydowanie szerzej nakazuje traktować pojęcie konsumenta aniżeli wynika to z wyroku w sprawie C-464/01.
34. Aby w pełni uchwycić różnice w treści przywołanych aktów, należy przytoczyć ich treść *in extenso*.
35. Konwencja o jurysdykcji, na kanwie której orzekał Trybunał w sprawach Gruber i Petruchova, nie zawiera definicji konsumenta i umowy konsumenckiej.
36. Dyrektywa 93/13 (artykuł 2 lit. b) definiuje konsumenta jako „każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem”.
37. Z kolei Dyrektywa 2011/83/UE (motyw 17) wskazuje, że „Definicja konsumenta powinna obejmować osoby fizyczne działające w celach niezwiązanych z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jednakże **w przypadku umów**

¹⁵ Wyrok SN z dnia 2 czerwca 2021 r. w sprawie I CSKP 55/21.

o podwójnym charakterze, gdy umowa zawierana jest w celach, które częściowo są związane z działalnością handlową danej osoby, a częściowo nie są z nią związane, a cel handlowy jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, taka osoba również powinna być uznawana za konsumenta”.

38. Podobnie tę kwestię ujmuje Rozporządzenie 524/2013 (motyw 13): *„Definicja „konsumenta” powinna obejmować osoby fizyczne, których działania nie mają związku z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jeśli jednak umowa zostaje zawarta w celu częściowo związanym z działalnością handlową danej osoby, a częściowo niemającym takiego związku (umowy o dwojakim celu), a cel związany z działalnością handlową jest na tyle ograniczony, że nie ma charakteru przeważającego w ogólnym kontekście dostawy, osobę taką należy również uznać za konsumenta.”*
39. Z drugiej strony Sąd odsyłający zauważa, że Dyrektywa 93/13 *„nie ma sprecyzowanej w swoich motywach definicji „umowy mieszanej”.* Ponadto data zawarcia przez strony umowy w spornej sprawie (21 marca 2006 r.), czyli przed wejściem w życie przepisów Dyrektywy 2011/83/UE oraz Rozporządzenia nr 524/2013, a także **zasada pewności prawa, kryteria wykładni systemowej, nakazujące wyklądać identyczne pojęcia na gruncie całego systemu prawa w sposób jednolity** przemawiałoby za przyjęciem wykładni definicji konsumenta na gruncie dyrektywy 93/13/EWG w sposób tożsamy, jak Trybunał Sprawiedliwości uczynił to w wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r. Trybunał Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2005 r. C-464/01 w sprawie *Johann Gruber przeciwko Bay WA AG*” (nb 16 uzasadnienia pytania prejudycjalnego).
40. Stanowisko Sądu odsyłającego, forsujące rozszerzającą wykładnię umowy konsumenckiej jest bezzasadne. System ochrony prawnej konsumentów nie ma charakteru jednolitego. Różne aspekty tego systemu regulowane są osobnymi aktami prawa unijnego. Celem Rozporządzenia 524/2013 i Dyrektywy 2011/83 jest stymulacja transgranicznego potencjału sprzedaży na odległość, który powinien być jednym z głównych wymiernych osiągnięć rynku wewnętrznego, oraz zwiększenie zaufania konsumentów do tego rodzaju transakcji. Celem Dyrektywy 93/13 jest natomiast eliminowanie nieuczciwych warunków z tych umów. Inny jest ich cel i charakter.
41. Brak wprowadzenia do Dyrektywy 93/13 pojęcia umowy o podwójnym charakterze, przy jednoczesnym wprowadzeniu tego pojęcia do Rozporządzenia 524/2013 i Dyrektywy 2011/83, należy interpretować jako świadomy akt decyzyjny unijnego prawodawcy.
42. Znamiennym tego potwierdzeniem jest fakt, że Dyrektywa 93/13 oraz Dyrektywa 2011/83 były w ostatnim czasie aktualizowane (zgodnie z tytułem „unowocześniane”) i to jednym aktem prawnym. Pomimo wprowadzenia zmian w Dyrektywie 93/13 nie dodano do jej treści umowy o podwójnym charakterze. Nie dokonano zmian w zakresie definicji konsumenta i umowy

konsumenckiej. Chodzi o dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2161 z dnia 27 listopada 2019 r. zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 98/6/WE, 2005/29/WE oraz 2011/83/UE w odniesieniu do lepszego egzekwowania i unowocześnienia unijnych przepisów dotyczących ochrony konsumenta („**Dyrektywa 2019/2161**”).

43. W motywach Dyrektywy 2019/2161 wyjaśniono, w zakresie dotyczącym Dyrektywy 93/13, że „*Państwa członkowskie powinny także uwzględniać inne ogólne zasady prawa mające zastosowanie do nakładania sankcji, takie jak zasada ne bis in idem*” (motyw nr 8). Uwzględniając powyższe, oraz eksponowany w orzecznictwie prewencyjny charakter przepisów Dyrektywy 93/13¹⁶ (która to prewencja nie występuje w przypadku Rozporządzenia 524/2013 i Dyrektywy 2011/83), należy zwrócić uwagę na jedną z naczelnych zasad prawa dotyczących nakładania sankcji. Tą zasadą jest zakaz rozszerzającej wykładni (*lex stricta*)¹⁷.
44. Tym samym słuszne są wątpliwości przytoczone przez Sąd odsyłający w pytaniu prejudycjalnym, że wykładnia systemowa jest jednak przeciwna proponowanej przez ten Sąd odpowiedzi na zadane pytanie. Fakt późniejszego wejścia w życie Rozporządzenia 524/2013 i Dyrektywy 2011/83 od zawarcia przedmiotowej umowy jest dodatkowym argumentem tę tezę potwierdzającym, który swoje oparcie ma w ogólnych zasadach stosowania sankcji (zakazie retroakcji) oraz w zasadzie pewności prawa.
45. Unijny system ochrony konsumenta nie funkcjonuje w oderwaniu od podstawowych zasad porządku prawnego (zarówno unijnego, jak i krajowego), do których należą również m.in. zasada proporcjonalności, równości oraz pewności prawa. Zasady te wyznaczają granice zasadzie skuteczności prawa unijnego¹⁸. W wyroku z dnia 13 stycznia 2004 roku (C-453/00), Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że „*należy przypomnieć, że pewność prawa jest jedną z ogólnych zasad uznanych w prawie wspólnotowym*”.

VII. Kwestia statusu drugiego kredytobiorcy

46. Sąd odsyłający próbuje ustalić, jaki wpływ na objęcie ochroną konsumencką umowy mieszanej może mieć fakt, że jeden z kredytobiorców nie prowadził działalności zarobkowej, która mogłaby mieć związek z zawartą umową.

¹⁶ Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawach połączonych C-154/15, C-307/15 i C-308/15, pkt 63.

¹⁷ Lech Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2000, s. 18.

¹⁸ Do zasady proporcjonalności w odniesieniu do spraw o ochronę konsumenta Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej odniósł się wprost w wyroku z dnia 9 listopada 2016 roku (C-42/15) wskazując, że: „*o ile wybór rzeczonych sankcji pozostaje w gestii państw członkowskich, o tyle sankcje te powinny być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające*”.

47. Wątpliwości Sądu odsyłającego są bezzasadne. Związek z działalnością zarobkową nie powinien być rozpatrywano podmiotowo, tylko przedmiotowo. Innymi słowy, jeśli umowa nie może być przedmiotowo zakwalifikowana jako konsumencka, ochrona wynikająca z Dyrektywy 93/13 nie przysługuje którejkolwiek z jej stron. Jeżeli związek z działalnością zarobkową w przypadku któregoś z kredytobiorców ma charakter niepomijalny, wówczas nie ma możliwości zakwalifikowania jakiejkolwiek części stosunku do umów konsumenckich. Umowa ma w zakresie jej kwalifikacji prawnej nie ma charakter podzielny. Wynika to zarówno z przyczyn praktycznych, jak i prawnych.
48. To treść umowy i jej cel, a nie cechy poszczególnej osoby, decydują o zakwalifikowaniu umowy jako konsumenckiej. Ta sama osoba może być przecież w ramach różnych stosunków umownych kwalifikowana jako przedsiębiorca albo konsument w zależności od celu i treści tych umów. Nie jest natomiast możliwa sytuacja, w której ta sama umowa ma inną treść w stosunku do jej poszczególnych stron. A z taką sytuacją mielibyśmy do czynienia, gdyby przyjąć, że poszczególne postanowienia umowy są skuteczne względem jednej strony, a względem innej – nieskuteczne. Taka interpretacja byłaby sprzeczna z przywołaną już wcześniej zasadą pewności prawa.
49. Należy też zwrócić uwagę, że osoby fizyczne, przystępując do takich mieszanych umów, kierują się określonymi, zwykle sprecyzowanymi celami. W rozpatrywanym przypadku kredytobiorca, który w opinii Sądu odsyłającego mógłby być uznany za konsumenta, jest małżonkiem osoby, która zaciągała kredyt na cele związane z działalnością gospodarczą. Kredytobiorcy objęci są na podstawie art. 31 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustrojem wspólności majątkowej. Na podstawie art. 41 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w takiej sytuacji wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków. Kredytobiorca nieprowadzący działalności gospodarczej miał zatem interes majątkowy w tym, aby dług związany z tą działalnością małżonka był spłacony.
50. Należy założyć, że strony umowy przystępujące do jej zawarcia znają cele innych osób fizycznych, które są stronami umowy. Jeśli zatem umowa ma niepomijalny związek z działalnością zarobkową którejkolwiek ze stron, skutek ten wpływa na charakter umowy w zakresie dotyczącym wszystkich stron umowy i determinuje jej charakter w całości, tzn. sprzeciwia się uznaniu jej za umowę konsumencką w jakimkolwiek zakresie.

VIII. Brak podstaw dla odpowiedzi twierdzącej na pytanie drugie

51. W związku z brakiem podstaw dla udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze, pytanie drugie jest bezprzedmiotowe. Na marginesie należy zwrócić uwagę na prawdopodobny błąd w ustaleniach faktycznych. Z kontekstu okoliczności faktycznych przedstawionych w

pytaniu odsyłającym wynika, że przeznaczenie części środków pozyskanych przedmiotowym kredytem na spłatę zadłużenia związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej nie było warunkiem zawarcia umowy. Konieczność spłaty zadłużenia była najprawdopodobniej elementem badania zdolności kredytowej. Kredytobiorcy, nie dysponując prawdopodobnie wolnymi środkami na spłatę tego kredytu, postanowili dokonać konsolidacji swojego zadłużenia i była to ich autonomiczna decyzja. W związku z tym nie jest to okoliczność, która mogłaby mieć istotny wpływ na udzielenie odpowiedzi na zadane pytanie prejudycjalne.

IX. Propozycja odpowiedzi

52. W opinii Związku Banków Polskich właściwe są następujące odpowiedzi na pytania zadane przez Sąd odsyłający:

- (i) **w zakresie pytania pierwszego** - art. 2 lit. b) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on zaliczeniu do definicji „konsumenta” osoby prowadzącej działalność gospodarczą, która zawarła wspólnie z kredytobiorcą nieprowadzącym takiej działalności umowę kredytu przeznaczonego do użytku po części gospodarczego jednego z kredytobiorców, a po części niezwiązanego z jego działalnością gospodarczą, w każdym przypadku, gdy użytek gospodarczy jest większy niż znikomy, tj. nie może być uznany za pomijalny w ogólnym kontekście danej umowy;
- (ii) **w zakresie pytania drugiego** – w związku z udzieleniem odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze, Trybunał powinien odmówić udzielenia odpowiedzi z uwagi na bezprzedmiotowy charakter tego pytania.

53. Gdyby Trybunał Sprawiedliwości nie zgodził się z powyższą propozycją odpowiedzi i pomimo wszystkich przedstawionych argumentów zamierzał wydać wyrok zgodny z sugestią Sądu odsyłającego, Trybunał powinien zastosować ogólną zasadę pewności prawa leżącą u podstaw unijnego porządku prawnego i w związku z tym ograniczyć w czasie skutki odpowiedzi Trybunału na pytania prejudycjalne. Spełnione zostały przesłanki zastosowania takiego ograniczenia, w szczególności zachodzi ryzyko poważnych konsekwencji (zob. w szczególności ww. wyroki: w sprawie C-402/03 Skov i Bilka, pkt 51; w sprawie C-313/05 Brzeziński, pkt 56; w sprawie C-2/09 Kalinczew, pkt 50; w sprawie C 263/11 Rēdlihs, pkt 59). Przedsiębiorcy, polegając na zasadzie pewności prawa, planując swoją działalność nie mogli zakładać, że TSUE odstąpi od stosowania wykładni przedstawionej w wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r., C-464/01 (Gruber), podtrzymanej w wyroku z dnia 3 października 2019 r., C-208/18 (Petruchova). W zakresie umów, takich jak umowa w przedmiotowej sprawie, zawartych w 2006 roku,

przedsiębiorcy nie mogli też zakładać, że w 2011 i 2013 roku wejdą w życie Dyrektywa 2011/83 oraz Rozporządzenie 524/2013, których treść będzie uwzględniona przy wykładni systemowej, stosowanej z mocą wsteczną.